

ПРО ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОМИСЛОВСТІ

У вирішенні завдань стійкого розвитку промисловості важливе місце належить активізації інтеграційних процесів, що створює необхідні умови для ефективнішого ведення виробництва. Результати наукових досліджень свідчать, що інтеграція разом із використанням наукових методів господарювання сприяє пропорційному розвитку сучасних утворень і підприємств, що входять до них, а також підвищенню рівня їх ефективності. Разом з тим помилки, які допущені при проведенні організаційно-економічних перетворень в Україні, викликали значне руйнування інтеграційних зв'язків у промисловості, що призвело до зменшення обсягів виробництва, а також його ефективності. Реорганізація підприємств, значні недоліки у приватизації призвели до деформації відносин між галузями, що відбилося на реалізації промислової продукції, зниженні продуктивності праці тощо.

В умовах сьогодення заходи, що приймаються з боку державних і регіональних органів влади по стабілізації і розвитку промисловості, не мають системного характеру і не дають необхідних результатів. Темпи зростання промислового виробництва основних галузей недостатньо високі й нестійкі. У зв'язку з цим актуальність процесів інтеграції в умовах ефективного механізму господарювання, вдосконалення організаційно-економічних відносин між різними підприємствами і галузями на різних рівнях управління є вельми своєчасною.

В економічній літературі питання розвитку інтеграційних процесів стали предметом дослідження в кінці XIX і на початку XX ст. таких учених, як О. Советова, О. Чаянова, М. Кондратьєва, С. Струмліна та інших. Для проведення дослідження щодо вибору найбільш ефективних форм інтеграції у промисловості вирішальне значення мали роботи як теоретичного, так і практичного характеру, виконані Є. Бергманом, Б. Гарре-

том, Є. Дахменом, П. Кругманом, К. Морганом, Е. Менсфілдом, О. Амошею, Л. Гохбергом, В. Вишневським, Г. Кітовою, Т. Кузнецовою, С. Дуденковим, А. Міграняном, Л. Ганушаком, Г. Паламарчуком, А. Землянкіним, М. Уваровим.

Незважаючи на велику кількість публікацій з даної проблеми, багато аспектів регулювання процесів інтеграції в умовах ринку залишаються предметом гострих дискусій. Значна кількість питань щодо регулювання інтеграційних процесів у промисловості на засадах трансферу знань є невисвітленими або потребують удосконалення.

Зазначене обумовлює *мету* статті, яка полягає у вдосконаленні коригуючої ролі держави щодо активізації і поліпшення показників інноваційного забезпечення інтеграційних процесів у промисловості.

На сучасному етапі розвитку трансформація української економіки з ресурсорієнтованою на інноваційну, засновану на знаннях, є основним завданням реформ і перетворень, що проводяться. Формування ефективної системи виробництва і застосування знань – складний трудомісткий процес, що потребує не тільки концентрації учасників на ключових компетенціях, але і якісної інфраструктурної підтримки їх створення, просування і розповсюдження, яка, у свою чергу, неможлива без злагодженої збалансованої інноваційної політики.

Останніми роками відбулися значні зміни у відтворювальному процесі, необхідним елементом якого стали інновації. З'явилася безліч можливостей генерувати нову інформацію, що знайшла форму реальних знань, які беруть участь у відтворенні та сприяють створенню нової доданої вартості. Головне в економіці, заснованій на знаннях, полягає не тільки у випуску високотехнологічної продукції, а у її використанні в усіх галузях і сферах.

Внесок промисловості в національну економіку, досягнення Україною рівня технологічно розвинених країн, наближення якості життя до європейських стандартів визначає провідну роль і місце промисловості у забезпеченні найважливіших стратегічних інтересів держави. Проте реальний стан промисловості України в контексті інноваційного розвитку вказує на пасивність намірів суб'єктів господарювання та уповільнення цього процесу. Серед шляхів подолання системної кризи в економіці України важливою є саме активізація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у промисловості. Але кризові явища, які супроводжували трансформаційні процеси з моменту набуття незалежності державою, а саме різке падіння виробництва та платоспроможності, високі темпи інфляції, відповідним чином відбилися на результатах інноваційності промислових

підприємств, які є основними ініціаторами, замовниками та споживачами інновацій.

Так, на низькому і навіть спадаючому рівні залишається інноваційна активність промислових підприємств, серед яких у 2010 р. лише 13,8% впроваджували інновації, що у 1,3 раза менше порівняно з 2000 р. (табл. 1). Це приблизно в 4-5 разів нижче, ніж у Португалії та Греції, що відрізняються мінімальними показниками інноваційної активності серед країн Європейського Союзу. Розрив промисловості України з лідируючими щодо цього державами, такими як Нідерланди, Австрія, Німеччина, Данія й Ірландія, сягає 5-7 разів. За абсолютними обсягами експорту інноваційної продукції Україна майже втричі поступається Данії, Греції й Австрії, Кореї – майже у 18 разів, Німеччині й Великій Британії – у 35, Японії – у 47, США – у 74 рази.

Таблиця 1

Основні показники інноваційної активності промислових підприємств України [1-4]

Показники	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у загальній кількості, %	18,0	11,9	1,9	14,2	13,0	12,8	13,8
Частка підприємств, що впроваджували інновації, % до обстежених	14,8	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5
Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	9,4	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8

Майже не розвивається ринок інноваційної продукції. Так, слабка інноваційна активність суб'єктів господарювання у промисловості України, в свою чергу, обумовила незначну частку інноваційної продукції в загальному її обсязі реалізованої промислової продукції – лише 3,8 % промислової продукції у 2010 р. Із року в рік цей показник зменшується (порівняно з 2000 р. – майже в 2,5 раза).

Незадовільним залишається стан фінансування науково-технічної сфери. Частка коштів, що витрачаються на фінансування наукової та науково-технічної діяльності, у ВВП з урахуванням усіх джерел за останні роки менша ніж 1%, тоді як у практиці розвинених країн зазвичай цей показник стано-

вить близько 2%, а у деяких країнах сягає навіть 3-4% [1-4].

Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні характеризується:

невідповідністю системи управління суб'єктів господарювання новим умовам поєднання централізованих і ринкових стимулів інноваційного розвитку;

незадовільним становищем щодо формування інвестиційного клімату (кредити, державне фінансування, лізинг та інше);

відсутністю методологічно обґрунтованих та методично розроблених механізмів використання інноваційного потенціалу;

неефективними заходами промислової політики щодо підтримки трансферу технологій, які б забезпечували конкурентоспроможність продукції;

низькою результативністю наукової і науково-технічної діяльності, незадовільним ринковим попитом на результати інтелектуальної діяльності;

орієнтацією на отримання максимального прибутку в короткостроковому періоді;

низькою сприйнятливістю підприємницького сектору до науки та інновацій, що обмежує зростання продуктивності праці, зниження енергоємності виробництва, не створює підґрунтя для модернізації та структурної перебудови економіки, не забезпечує її якісного оновлення;

високою вартістю нововведень і економічними ризиками;

низькою ефективністю використання наявних ресурсів, відсутністю належної культури бізнесу.

Однією з головних причин, що призвели до низької інноваційної активності у промисловості, є несформованість економічних стимулів щодо залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси. Попри збільшення у 2010 р. порівняно з попереднім роком загального обсягу інноваційних витрат на 95,6 млн грн (у 2010 р. вони склали 8 млрд грн), досягнути обсягів фінансування хоча б докризових років не вдалось (2007 р. – 10,8 млрд грн) [3, с. 230; 6, с. 205]. Це зумовлено:

залишковою дією наслідків глобальної світової кризи;

побоюваннями інвесторів щодо порушення стабільності у фінансовій сфері,

зумовлених посиленням ризиків, пов'язаних із настанням другої хвилі світової економічної кризи;

відсутністю дієвих інституційних та фінансових стимулів для підприємств фінансувати інноваційну діяльність, зовсім недостатньою підтримкою наукової та високотехнологічної сфер державою.

У 2010 р. понад 70% інноваційно активних підприємств здійснювали нововведення за власні кошти, витрати підприємств на фінансування інновацій зменшились порівняно з попереднім роком на 394,1 млн грн і становили 4775,2 млн грн (у 2007 р. – 7999,6 млн грн). Кредитами в обсязі 626,1 млн грн скористалися лише 36 підприємств, що на 0,5% менше, ніж у попередньому році, в той же час обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок кредитів зменшився у 2010 р. порівняно з попереднім роком на 315,4 млн грн. Негативна динаміка обсягів фінансування інноваційної діяльності у 2010 р. була притаманна й державному сектору. Так, обсяг коштів державного бюджету, спрямований на фінансування інновацій, зменшився на 40 млн грн і становив 87 млн грн. Якщо в 2008 р. частка держави у структурі витрат на фінансування інноваційної діяльності становила 2,8%, то у 2010 р. – лише 1,1% (табл. 2), що значно обмежило регулюючий та стимулюючий вплив держави на інноваційну діяльність.

Таблиця 2

Структура фінансування інноваційної діяльності в Україні за окремими джерелами, % [2-4]

Джерела	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі за рахунок коштів:					
власних	84,6	73,7	60,6	65,0	59,3
державного бюджету	1,8	1,3	2,8	1,6	1,1
місцевих бюджетів	0,2	0,7	0,1	0,1	0,1
позабюджетних фондів	-	0,1	-	-	-
вітчизняних інвесторів	0,4	0,2	1,4	0,4	0,4
зарубіжних інвесторів	2,9	3,0	1,0	19,0	30,0
кредитів	8,5	18,5	33,7	11,8	7,8
інших	1,7	3,2	0,4	2,1	1,3

Одним із недоліків сучасного стану інноваційного розвитку країни є недосконалість інституційно-правових механізмів для забезпечення формування ефективної системи органів державного управління, яка б здійснювала регулюючий вплив на суб'єкти інноваційної діяльності, створювала стимули для інвестування в інновації. Незавершеність адміністративної реформи проявляється у розпорошенні та дублюванні функцій, в основному організаційних, між органами виконавчої влади, а також спостерігається неузгодженість дій структур національної інноваційної системи.

Для України характерною є складність організаційної структури управління, яка містить значну кількість міністерств, агентств, служб, проте жодна з цих структур не є відповідальною за інноваційну політику як єдиний представник уряду. Так, Міністерство освіти і науки України є відповідальним за формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері науки та інновацій. Інноваційна політика є також одним із завдань Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Неузгодженість дій органів влади, наділених повноваженнями щодо вироблення політики в окремих сферах інноваційної діяльності, невідповідність механізмів координації і вироблення спільних заходів щодо визначення основних засад формування і реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи призводить до невизначеності у законодавстві в частині забезпечення формування в Україні національної інноваційної системи (НІС) та регіональної національної системи (РІС). Це призводить до неможливості вироблення тактичних дій органів влади щодо реалізації інноваційної політики.

Законодавче і нормативно-правове забезпечення, що діє, а також відповідний організаційно-економічний механізм формування і реалізації державної інноваційної політики не повною мірою координують здійснення інноваційного циклу «фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – дослідно-конструкторські роботи – освоєння і тиражування інноваційної продукції». Провідні вчені визнають, що наука, освіта і ви-

робництво в умовах сьогодення економічно й організаційно роз'єднані. Академік Російської академії наук А. Тодосійчук зауважує, що розрив у ланцюзі «фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – розробки» не дозволяє забезпечити ефективний трансфер наукових досягнень і довести науково-технічну продукцію до її комерційного використання [5, с. 26]. Цей факт є важливою причиною неблагонадійного стану в інноваційному середовищі, яке без інтеграції науки, освіти і виробництва розвиватися не зможе.

За цих умов ще більш актуальною стає необхідність формування системи механізмів управління інноваційним розвитком промисловості України на основі існуючих фундаментальних концепцій інноваційного менеджменту й визначення особливостей інноваційного розвитку промисловості країни. Але зазначимо, що успіх промислової політики багато в чому визначається механізмами її реалізації, зміст яких зазнав деяких змін. Ще в 90-ті роки минулого століття основну модель реалізації промислової політики представляли інструменти розвитку наукоємних галузей, реструктуризації традиційних галузей. Як зауважив академік Російської академії наук, директор Інституту економіки Уральського відділення РАН О. Татаркін, ринкові умови спричинили необхідність розгляду у промисловій політиці нових механізмів її реалізації. Зважаючи на його позицію, визначимо найбільш значущі [6]:

1. *Реалізація пріоритетних промислових проектів* різного масштабу. Як приклад пріоритетних промислових проектів державного масштабу можна навести інвестиційний проект у Донецькій області щодо створення вітропарку «Новоазовський», у розробці якого можуть взяти участь інститути НАН України та галузеві інститути, вищі навчальні заклади, промислові підприємства (наприклад, м. Краматорська Донецької області, що має потужну машинобудівну базу заводів і вже налагоджене виробництво вітроагрегатів) та інші структури країни.

В Україні вітроенергетична сфера має величезний потенціал та інвестиційну привабливість. На цей час на вітроенергетичних станціях, що діють, виробляється менше 1% енергії, що яскраво свідчить про нерозвине-

ність даного ринку. При цьому для підтримки цього сектору на державному рівні прийнято закони і введено в дію «зелений» тариф на вітроенергію, який дозволяє мінімізувати ризики для комерційної діяльності та забезпечити підприємства вітроенергетики стабільним рівнем доходу [7, с. 1]. Виконання цього проекту дозволить забезпечити виробництво металургійного, машинобудівного і суднобудівельного комплексів, а також підприємств з виробництва складних електричних машин конкурентоспроможною на світовому ринку продукцією.

2. *Механізм підтримки інноваційних (промислових) кластерів.* Кластерний підхід до формування промислової політики, який є не тільки засобом досягнення таких цілей, як структурні зміни, модернізація економіки, підвищення її конкурентоспроможності, посилення інноваційної спрямованості, але й могутнім інструментом регіонального розвитку. В Україні потенціалом кластеризації, тобто стійкого функціонування в системі галузей, що використовують трансформацію ринкового механізму для скорішого й ефективнішого розподілу нових знань, відкриттів і винаходів, володіють машинобудування (перш за все оборонне), металургія, легка промисловість.

Першим регіоном, де успішно діє кластерна модель економічного розвитку вітчизняного виробництва, стала Хмельниччина. Основними досягненнями будівельного кластера «Поділля. Перший» як сучасного інструменту розвитку цього регіону є [8, с. 32]:

зростання обсягів будівництва і виробництва будівельних матеріалів;

налагодження виробництва нових будівельних матеріалів через співпрацю з науковими організаціями, упровадження нових технологій і устаткування;

досягнення конкурентоспроможності якості продукції, що виготовляється;

переорієнтація житлового будівництва регіону на нову архітектуру, форми, дизайн і сучасні будівельні матеріали;

вирішення проблем безробіття.

У 2010 р. Донецькою Торгово-промисловою палатою спільно з німецьким Товариством Міжнародної співпраці (GIZ) створений ювелірний кластер «Краматорськ юве-

лірний» [9, с. 9]. Цей проект поєднав більше 20 сучасних підприємств з розвинутою виробничою і науково-технічною базою. У результаті в Краматорську випускається майже 10% виробів із золота, які виготовляються в Україні, створено близько 2000 робочих місць з високим творчим потенціалом. Таким чином, інноваційно-інвестиційний потенціал Краматорська є сучасним інструментом розвитку наукоємних галузей промисловості східного регіону.

Як показало дослідження, основними причинами повільного розвитку організаційних утворень кластерного типу стали відсутність ресурсної підтримки цього процесу на всіх рівнях управління і слабкий розвиток державно-приватного партнерства, що є наступним сучасним механізмом промислової політики.

3. *Механізм розширення державно-приватного партнерства (ДПП) необхідний для розвитку сектору НДДКР і технологічної модернізації галузей економіки України.* Значущість двох економічних сил – держави і приватного бізнесу – в ринкових умовах зумовлює необхідність їх тіснішої співпраці, яка здійснюється на основі договору у порядку, встановленому Законом України «Про державно-приватне партнерство» та іншими підзаконними актами.

Прикладом такого партнерства є створення агломерації «Північний Донбас» як територіального об'єднання органів місцевого самоврядування північного регіону Донецької області та його підприємств і організацій, що сформоване на принципах міжнародної співпраці. Інноваційним центром агломерації розроблено низку важливих документів, що визначають основні напрями її розвитку, серед яких основними є:

модель стратегії розвитку агломерації;

Концепція програми розвитку агломерації «Північний Донбас» до 2020 року.

Рада Європи включила створення агломерації «Північний Донбас» як зразковий пілотний проект до Програми «Посилення місцевої демократії та сприяння реформам місцевого самоврядування в Україні», що відзначиться на рейтинговому рівні для залучення іноземних інвесторів у країну [9, с. 9].

4. *Механізм технологічного трансферу* – передача результатів сфери досліджень і розробок в українську або глобальну економіку. Механізм спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері. Результати фундаментальних і прикладних досліджень передаються за допомогою трансферу технологій. Зовнішніми джерелами знань в даному випадку можуть виступати обмін науково-технічною інформацією шляхом участі у форумах, симпозіумах, семінарах, конференціях, ярмарках тощо.

Держава матиме міцний науково-технічний та інтелектуальний потенціал за рядом новітніх високих технологій, коли своєчасно буде створювати необхідні умови для реалізації винахідницької ініціативи і вдосконалювати стимули, спрямовані на активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності в усіх галузях економіки. Так, відповідно до Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні надається державна підтримка реалізації інвестиційних та інноваційних проектів з метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва; удосконалення механізму комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок і впровадження їх у виробництво [10]. Першочерговими заходами щодо виконання цієї постанови є освоєння трансферу високих промислових технологій, що визначено розпорядженням Кабінету Міністрів від 7 листопада 2012 р. №1990 «Про затвердження плану першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва», а саме [11, 12]:

1) забезпечення розвитку національної мережі трансферу технологій – створення єдиної електронної бази вітчизняних технологічних розробок та єдиного веб-порталу трансферу технологій як інтегрованої системи обміну даними щодо попиту та пропонування технологічних розробок;

2) приєднання національної мережі трансферу технологій до Європейської мережі підприємств (EEN) – створення умов для просування вітчизняних технологічних розробок на міжнародний ринок.

Виконання цих заходів впливатиме на диверсифікацію ринків збуту промислової продукції, оптимізацію балансу між внутрішнім та зовнішнім ринками, зменшення залежності від зовнішнього ринку збуту та сприяння процесам імпортозаміщення.

Прикладом розвитку національної мережі трансферу технологій є запропонована ТОВ "Машгідропривід" у 2011-2016 рр. розробка та випуск нового високотехнологічного наукоємного обладнання для потреб вугільної промисловості, зокрема стойки гідравлічної зовнішнього живлення серії ГВПМ подвійного розсування, виробництво якої планується у 386 тис. од. складного технічного обладнання.

Відбувається освоєння трансферу високих промислових технологій ПрАТ "Харківський завод транспортного устаткування" (2011-2016 рр.) у вигляді розробки та випуску нового високотехнологічного наукоємного обладнання для нафтогазової галузі. Очікується, що ці розробки сприятимуть збільшенню обсягів виробництва конкурентоспроможного обладнання, технічному переоснащенню підприємства, впровадженню програми випуску нового високотехнологічного наукоємного обладнання для нафтогазової галузі та збільшенню обсягів його реалізації до 118,2 млн грн у 2011 р. та до 211,1 млн грн у 2016 р.

При розробці промислової політики слід звернути увагу на створення умов для формування механізмів економічного саморозвитку, підвищення значущості управління знаннями і концепцій інноваційної діяльності. Такий підхід дозволяє використовувати трансфер знань і технологій для формування інтелектуального потенціалу і структури промисловості, які будуть адекватні технологічній, галузевій та інституційній структурам розвинених країн, – важливої умови конкурентоспроможності продукції на вітчизняному і світовому ринках.

Пошуки економічних, організаційних, правових, фінансових та інших необхідних

умов для одержання конкретної економічної віддачі від наукової й винахідницької діяльності здійснюються в державі з урахуванням досвіду розвинених країн. Але стан інноваційної діяльності у промисловості України викликає занепокоєння, оскільки очевидне зниження активізації інноваційних процесів.

У цих умовах є необхідним посилення коригуючої ролі держави щодо активізації і поліпшення якісних показників наукового та інноваційного забезпечення промисловості й конкурентної стратегії в цілому. Важлива ознака спроможності наукової сфери реагувати на потреби виробництва та сучасного ринку криється в її організаційній структурі. Настав час змінити, як зауважив академік НАН України В. Гесць у доповіді на засіданні Президії НАН України 24 грудня 2008 р., організаційну структуру інноваційного процесу в напрямі посилення комерційно-ринкового взаємозв'язку наукової, інноваційної і виробничої складової. Між ними не існує ефективного мотиваційного регулятора, який би формував комерційно-ринкову поведінку суб'єктів інноваційного процесу на всьому шляху від виникнення ідеї до її практичної реалізації, або навпаки – від виникнення суспільної потреби в новому продукті до ідеї про її задоволення. Тобто немає прямого і зворотного зв'язку між суб'єктами інноваційного ринку.

Провідний вчений з проблем інноватики доктор економічних наук В. Ляшенко зауважує, що розірваний організаційний, інституційний, фінансовий ланцюг «фундаментальні дослідження-розробки-впровадження у виробництво», без чого неможливе впровадження інновацій [13, с. 268].

Зважаючи на досвід провідних вчених, зауважимо, що для підтримки суб'єктів інноваційного процесу на шляху створення інноваційного продукту необхідним є використання наукового потенціалу за умов збалансованої взаємодії всіх складових НДДКР: фундаментальної науки, прикладних досліджень та розробок. Досвід розвинених країн визначає оптимальним таке співвідношення між обсягами фінансування складових наукового потенціалу: 15% – на фундаментальну науку, 25% – на прикладну і 60% – на розробки. На жаль, затяжна економічна криза

та зменшення попиту на науково-технічну продукцію в Україні призвели до порушення пропорції у фінансуванні НДДКР, а саме: 16% спрямовано на фундаментальні дослідження, 15% – на прикладні та 69% – на розробки, що унеможлиблює використання розробку фундаментальної науки для створення базових інновацій [14, с. 149].

Проведене дослідження довело, що значне відставання існуючого рівня фінансового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні порівняно із розвиненими країнами світу вимагає проведення виважених змін у підходах до витрат на НДДКР, що сприятиме поступовому інноваційному шляху розвитку економіки. Створення умов для підвищення ефективності використання державних коштів, залучення у сферу наукової та науково-технічної діяльності коштів приватного бізнесу є важливим мотиватором для вирішення цього питання. Такими умовами є:

забезпечити поступову зміну у структурі фінансування за бюджетні кошти НДДКР з метою підвищення частки прикладних досліджень;

надавати на конкурсній основі державну підтримку прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок у вигляді грантів, спрямованих на створення перспективних новітніх технологій і високотехнологічної продукції;

запропонувати диференціацію видів підтримки за стадіями інноваційного циклу з розділенням міні-грантів для початкової (пошукової) стадії робіт від значнішої допомоги на подальших етапах;

удосконалити податкове законодавство в частині оподаткування операцій по проведенню наукових досліджень і науково-технічних розробок, що виконуються за рахунок коштів державного бюджету;

стимулювати створення партнерств між виробничими, дослідними і освітніми організаціями з метою співпраці виконавців проектів, які мають різний досвід для виконання НДДКР, що є перспективним.

В Україні активізація інноваційної діяльності відбувається на основі взаємної економічної зацікавленості суб'єктів інтеграційних процесів. Інтеграція у світовий економі-

чний простір передбачає як обов'язкову умову інноваційність держави та її регіонів, а саме:

адаптивність до умов ринку, що змінюються на інноваційних засадах;

оновлення технологій виробництва і продукції, що випускається;

технологічну інтеграцію з іншими регіонами.

Організаційним механізмом здійснення інтеграційних процесів як одним із сучасних напрямків удосконалення управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання у промисловості України та її регіонах є сучасні інноваційні утворення (наукові та технологічні парки, технополіси, інноваційні та науково-технологічні центри, бізнес-інкубатори, кластери тощо). Джерела національної конкурентоспроможності зміщуються у бік таких чинників, як висока продуктивність праці, володіння новітніми технологіями, а також економічне середовище та ефективні засоби регулювання економіки, що сприяють технологічному лідерству і виробленню успішної глобальної конкурентної стратегії.

На рівні держави визнано, що досягнення і утримання економічних конкурентоспроможних позицій на світовому ринку неможливо без підтримки і розвитку її інноваційної складової. Одним з пріоритетних завдань у рамках оголошеного урядом інноваційного курсу розвитку країни є вирішення проблеми організації інноваційного процесу як на окремих територіях, так і в Україні в цілому. Проте рішення цього питання безпосередньо пов'язане з вивченням складових компонентів та їх об'єднань у рамках інноваційного процесу. Конфігурація зв'язків між різними типами організацій, розробка та застосування низки нових інституціональних, організаційних, соціальних, культурних форм суспільного розвитку, у яких передаються і тиражуються знання, технології, ідеї і нововведення, є ключовими факторами успішного протікання такого процесу.

Особливого значення набуває впровадження такої поширеної у світовій практиці організаційної моделі, як територіально-галузеві виробничі системи малих і середніх підприємств, або кластери. Аналіз робіт з теорії і практики використання кластерного підхо-

ду показує, що найдинамічніше розвиваються ті регіони, де сформувалися саме інноваційні кластери як об'єднання різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, профспілок, громадських організацій та ін.), що використовують трансформацію ринкового механізму для швидшого й ефективнішого розподілу нових знань, відкриттів і винаходів. У кластері інновації – продукт діяльності декількох фірм або дослідних інститутів – поширюються по мережі взаємозв'язків у спільному регіональному економічному просторі. Кластерні об'єднання є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, за якої на ринку конкурують уже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які *скорочують свої трансакційні витрати завдяки сумісній технологічній кооперації компаній*.

Кластерна система володіє перевагами, особливо в галузях, пов'язаних із формуванням нових знань, НДДКР та ноу-хау. Об'єднання ресурсів та інноваційних потенціалів, довгострокова взаємодія і співробітництво фірм, розвиток їх взаємної довіри набагато швидше зумовлюють сумісну генерацію нововведень, причому вартість останніх обходиться дешевше, а швидкість їх генерації підвищується. В умовах ринкової економіки основною відмінністю, але разом з тим і перевагою кластерного підходу над іншими формами інтеграції можна вважати ефективне поєднання у межах кластера співробітництва й конкуренції, що дає змогу виводити всіх учасників об'єднання на якісно новий рівень розвитку.

Досвід найбільш розвинених країн, які досягли успіхів у посиленні своєї конкурентоспроможності, показує, що конкурентні переваги досягаються та утримуються шляхом боротьби за інноваційність у виробництві, заснованих на актуальній для нашого часу економіці знань. Інноваційність виробництва трансформується у політику формування конкурентоспроможних *промислових кластерів*, що увійшла до національних програм економічного розвитку багатьох країн. Кластерна політика, що заснована на інноваціях, спирається на ефективну взаємодію промислових підприємств, організацій науки і осві-

ти з безпосередньою участю системи державної підтримки, що приводить до конкурентоспроможності підприємств на глобальному ринку.

Тобто змістом промислової політики повинні стати організація і підтримка промислових кластерів – точок зростання майбутньої конкурентоспроможності економіки території. Ефективність функціонування таких кластерів багато в чому визначається його організаційним оформленням. Запропонуємо два варіанти таких утворень:

1. У регіоні необхідно створити галузеву асоціацію, що координуватиме діяльність компаній і органів влади по становленню і розвитку кластера.

2. Центром може стати стратегічний комітет, який об'єднає представників промисловості, науки, влади і контролюватиме спеціально створену для ведення програми розвитку кластера координуючу структуру або фірму.

Основа кластеризації промисловості регіону – модернізаційний процес, що базується на інноваціях. Структурно він охоплює технічні, технологічні, організаційно-управлінські та інституційні нововведення, а також використовує високі технології в різних видах діяльності, що сприяє становленню інноваційного процесу не в окремій фірмі, а у промисловому секторі регіону в цілому.

Зазначимо, що в ринковій економіці кластерні утворення мають тісний зв'язок із регіональною промисловою політикою, яку спрямовано на промислову реструктуризацію регіональної економіки. По суті, промислова політика є стратегічним орієнтиром для поліпшення конкурентних переваг регіону, а кластери є реальним механізмом її досягнення на певній території. *Таким чином, регіональна промислова політика спрямована на «вирощування» регіональних конкурентних переваг, а кластерна політика є визначеним механізмом щодо реалізації стратегічних цілей регіону, в тому числі його інноваційного розвитку.*

Кластерний підхід відобразиться і на принципах державної промислової політики, тому що це вимагає певної перебудови апарату державного управління, зміни

менталітету місцевих властей, вимагає іншого зрізу інформації про стан справ в економіці – не по галузях, а на рівні окремих ринків і компаній. Саме тому такий підхід ще не розглядається на державному рівні ні в Україні, ні в Росії.

Останніми роками і зовнішні умови викликали зміни в технологічній та інноваційній політиці. Держава відіграє роль катализатора інноваційного процесу, ініціюючи і підтримуючи наукову, дослідницьку та інноваційну діяльність. Політика прямого стимулювання інновацій поступається місцем непрямим методам регулювання, фокусуючись на створенні підтримуючих інституційних структур, мережевих і кластерних утворень. Досвід передових країн, що розвиваються, показує, що кластер служить не тільки ефективним механізмом регіонального розвитку, але й своєрідним майданчиком для конструктивного діалогу між представниками бізнесу, науки і органів державної влади, що дозволяє підвищити залученість приватного сектору, держави, дослідницьких і освітніх установ в інноваційний процес.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у напрямі інноваційного забезпечення процесів інтеграції у промисловості:

1. Для формування ефективної системи виробництва і застосування знань важливим є наявність якісної інфраструктурної підтримки злагоженої збалансованої інноваційної політики щодо їх створення, просування і розповсюдження. Розвиток інноваційної інфраструктури забезпечує перетворення знань в ринковий продукт, що сприяє реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. За цих умов необхідно використовувати сучасні механізми управління інноваційним розвитком промисловості, а саме: реалізації пріоритетних промислових проектів різного масштабу; підтримки інноваційних (промислових) кластерів, розширення державно-приватного партнерства; технологічного трансферу.

2. Істотним чинником конкурентоспроможності та економічного зростання стає активізація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у промисловості, яка спрямована у бік винахідництва, створен-

ня принципово нових видів продукції, технологій і послуг. Саме такі радикальні інновації мають високий потенціал ринкового проникнення, забезпечують додатковий прибуток і сприяють становленню нової технологічної парадигми суспільного розвитку.

3. Визначено, що для удосконалення організаційної структури інноваційного процесу в напрямі посилення комерційно-ринкового взаємозв'язку наукової, інноваційної і виробничої складової, спроможної реагувати до потреб виробництва та сучасного ринку, потрібні ефективні мотиваційні регулятори. В умовах сьогодення пропонується: забезпечити в структурі фінансування за бюджетні кошти НДДКР підвищення частки прикладних досліджень; диференціювати види підтримки за стадіями інноваційного циклу з розділенням міні-грантів для початкової (пошукової) стадії робіт від значнішої допомоги на подальших етапах.

4. З урахуванням як світового досвіду, так і інституційних особливостей національної інноваційної системи необхідний раціональний підхід до створення умов для появи низки різноманітних структур, що інтегруються і покликані забезпечити досягнення високого рівня підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з перспективних напрямів науки і техніки, поліпшення якості освіти й ефективності наукових досліджень.

5. З метою активізації процесів становлення вітчизняної системи промислових кластерів необхідно розпочати розробку і реалізацію пілотних проектів з розвитку економічної бази територій шляхом цілеспрямованого формування кластерів у визначених регіонах з фінансовою підтримкою цих проектів і подальшим широким розповсюдженням набутого досвіду. Здійснити пілотні проекти для різних типів територій, де за існуючих умов доцільно створювати «точки зростання» національного науково-технічного потенціалу та інноваційного розвитку виробництва.

6. Для створення умов щодо ефективного державного регулювання інтеграційних процесів необхідним і своєчасним є розробка системи заходів щодо стимулювання розвит-

ку кластерів на рівні регіонів і включення у сферу компетенції місцевої (регіональної) влади положення щодо відповідальності за організацію створення та розвитку кластерів у найбільш перспективних галузях. Держава має сприяти ліквідації перешкод на шляху до створення вітчизняних кластерів на рівні потенційних учасників об'єднання шляхом впровадження державних заходів прямої та непрямої підтримки процесів кластеризації, що сприятиме самоорганізації підприємств у напрямку інтеграції зусиль для прискорення темпів розвитку та формування різноманітних ланцюгів технологічної кооперації в найбільш перспективних сферах.

7. З метою удосконалення механізму трансферу або комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок і впровадження їх у виробництво необхідно:

забезпечити реалізацію положень законів України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” та „Про інноваційну діяльність»;

сприяти створенню мережі регіональних центрів трансферу технологій та базових центрів передачі технологій для малих підприємств за участю великих промислових корпоративних структур;

провести моніторинг розвитку інноваційної діяльності та трансферу технологій у регіонах України за останні п'ять років;

запровадити економічний механізм стимулювання суб'єктів господарювання щодо здійснення ними діяльності у сфері трансферу технологій;

сприяти створенню біржі високотехнологічної продукції.

Література

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, 2007: стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 361.

2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, 2008: стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009. – С. 286.

3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, 2009: стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2010. – С. 257.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, 2010: стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2011. – С. 282.

5. Тодосийчук А. Условия перехода к инновационной экономике / А. Тодосийчук // Экономист. – 2010. – № 2. – С. 25-38.

6. Татаркин А. Промышленная политика как основа системной модернизации экономики России [Электронный ресурс] / А. Татаркин // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 1. – Режим доступа: http://www.uptp.ru/-content/disp_art.php?num=615.

7. Перспективы развития, инвестиции, инновации // Межрегиональное и трансграничное сотрудничество: Инвест-Ukraine. – 2011. – № 5 (48). – С. 1.

8. Гринківська О.В. Кластери як модель інноваційного розвитку підприємств / О.В. Гринківська, Л.А. Кургузенкова // Науково-технічна інформація. – 2011. – № 3. – С. 30-33.

9. Костюков Г. На пути инновационного развития / Г. Костюков // Межрегиональное и трансграничное сотрудничество: Инвест-Ukraine. – 2011. – № 5 (48). – С. 8-9.

10. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів

України від 2 лютого 2011 р. № 389. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389-2011-%EF&p=1310046837857647>

11. Про затвердження плану першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2012 р. № 970-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/970-2012-%D1%80/print1330701700304183>.

12. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2011 р. № 1130. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-%D0%BF>.

13. Ляшенко В.И. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: моногр. / В.И. Ляшенко; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2012. – 370 с.

14. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О.С. Попович; під ред. Б.А. Малицького. – К.: Фенікс, 2005. – С. 145-151.

Надійшла до редакції 20.03.2013 р.